

Bulányi teológiája

Bulányi teológiának véleményem szerint *négy nagy állítása van*; ezeket mindenki ismeri, aki egy kicsit is beletekintett életművébe. Az én dolgom csupán emlékezetbe hívni a központi tartalmakat.

Az első az, hogy Bulányi teológiája Jézus, a földi *Jézus* szeretetére, megértésére és *követésére* épül. Nem szükséges itt mélyebben tárgyalni, hogy az evangélium milyen történeti rétegekben lett olyanná, amilyenné lett, és az öskatolicizmus kérdését sem. Bulányi atya arra koncentrált, hogy azok, akik életüket adták Krisztusért, mit írtak rá hivatkozva, mit adtak a szájába. Jézus mondatait tette még az evangéliumnak is a közepébe, számos kulcsfogalomnak a tartalmát ez alapján határozta meg. Számára az egyik legfontosabb kulcsfogalom az „Isten országa”. Isten országát projektként fogta fel. Ezerszer elmondta: Isten országa nem köztetek van, hanem rajtatok fordul. Aki az Isten országát komolyan veszi, aki keresztény, vagyis Jézus-követő akar lenni, annak az *Isten országa építésében*, szervezésében, az a melletti tanúságtételben van dolga. Minden más csak utána következik, vagy radikálisabban szólva, minden más mellékes. Isten országának építése közösségépítés. Minden tanítványnak tanítványokat kell gyűjtenie, és hamarosan a 12 valamelyik hatványán már az egész glóbusz tanítványát tehető. Mosolyoghatunk rajta, hogy úgy képzelte, a jó közösségvezetők repülőn élnek az életüket, mert egyik kontinensről a másikra utaznak, hogy valamelyik 12-nek csoporttalálkozót tartsanak. Ám nem az az érdekes ebben, hogy ezt a modellt ilyen módon meg lehet-e valósítani, hanem az, hogy a Jézus-követés munka, közösségszervezés, tanítványgyűjtés. Ez az abszolút közepe annak, amit Jézusból megértett és megértetni kísérelt. Úgy neveztem a róla szóló elemzésemben, hogy ez *akolitológia*, vagyis a Jézus-követés teológiája.

Az erkölcsstan, amely a KIO [Keresetek az Isten Országát!] megfelelő numerusaiban – ahogy azokat ő an-

Máté-Tóth András

Bulányi provokatív öröksége

nak idején nevezte – van kifejtve, három nagy parancsra épül fel: az ellenségszeretetre, tehát a béketeremtésre, a hatalom elutasítására, aztán a szolgálat hatalmára és a szegények szeretetére. Azt kell mondanom, hogy Európában még nem volt ismert a felszabadítási teológia, amikor a Bokor közösségeiben a szegények iránti előszeretettel már nemcsak teológiai, lelki-ségi, morális alapállás volt, hanem gyakorlat is a szegényeknek küldött összegek összegyűjtése és – elsősorban Indiába történő – kalandos kijuttatása révén.

Jól ismert, hogy az erőszakmentesség témaköréből fakadóan milyen kellemtelenségek fakadtak a 80-as években. Ma pedig látjuk, hogy milyen sok nemzetközi teológiai program kísérel megteremteni a világvalások közötti gondolati konszenzust, építvén arra az alapgondolatra, amelyet annak idején Bulányi atya tűzött zászlajára, illetve állított a Bokor elé: ellenségszeretet nélkül romba dől a világ, és hamis az evangélium.

Az Észak-Dél ellentétől kezdve az iszlám vagy más erőszakos fundamentalizmusokig, India, Kína konfliktusai mind-mind valahol ott ragadhatók meg az ő teológiája szerint, hogy ki kit etet meg. Hang Küng *Projekt Weltethos* c. művét is így kommentálta: az a kérdés, hogy ki kit etet meg, vagyis fontos ugyan feltárni a világ nagy vallási hagyományainak belső pozitívumait, de a világ attól változik meg, ha képesek leszünk véget vetni az éhezésnek. Persze prófé-

taik beszéd, prófétai retorika ez, de Bulányi atya műveiben benne van ennek a prófétai beszédnek az evangéliumi igazolása.

A következő lényeges pontja teológiájának, úgy is lehet mondani, hogy egyháztanának, *a mozgalomegyház*. Isten országát építeni kell: aki szeret, az szervez. Az egyházat olyan körülmények között, amilyen körülmények közé az intézményeitől megfosztott egyház tétetett, mozgalomegyháznak képzelte el. Meglehet, ennek volt egy nagyon okos stratégiai indoka is. De műveit ismerve meggyőződhetünk arról, hogy nem stratégiai indokból találta ki a Bokor közösséget, hanem azért, mert meggyőződése volt, hogy a Tizenkettő kisközösségi egyházmódeljét kell másolni, akár alkalmas, akár alkalmatlan.

Végül pedig teológiájának nagyon lényeges pontja *a lelkiismeret* kérdése. Hivatkozhatott volna Aquinói Szent Tamásra is, de nem rá hivatkozott. Úgy érezte, kezdettől fogva úgy gondolta, hogy az azokban a szavakban, ahogyan Jézus imádkozik az Atyához, és amikor mindenkitől félrehúzódva eldönti, hogy milyen útirányokat vegyen, a lelkiismeret a legfontosabb. Úgy vélte, hogy az ember lelke – aki a teremtésnél fogva Istenre fordul, Istenre hangolt lény – és Isten Lelke valamiképpen azonos. Ez teológiai igazság, ahogyan Pálnál olvashatjuk: a krisztusi igazság, Jézus igazsága az Isten Lelke által a szívünkbe van beleírva. És ennek alapján felnőtté akarta nevelni a tanítványait (*mündige Christen* volt akkoriban a divatos német kifejezés erre), hangsúlyozva, hogy az üdvösséghez csak az szükséges, hogy az ember kövesse a lelkiismeretét. Minden ezen múlik; Bulányi atya egész szentségtana is arra épül fel, hogy a lelkiismeretét követő ember döntéseit Isten is megpecsételi.

Látásom szerint ez a négy nagy állítás vagy fókusz az – Jézus-követés, Isten országa építése, a mozgalomegyház és a lelkiismeret központi szerepe –, amelynek mentén Bulányi teológiájának sajátos hangsúlyai megragadhatók.

A zsinat mérlegén

Szükséges egy kicsit rátekinteni arra, hogy a II. Vatikáni zsinat olyan teológiai fordulatot hozott, illetve legitimitizált, amely már 10-20, esetenként 30 évvel korábban elindult. Nagyon megdöbbenő, hogy akkor, amikor Bulányi az evangéliumok elemzését elvégezte, és azt a bizonyos, Keressétek az Isten Országát! című, mintegy ezeroldalas könyvét megírta 68-69-ben, ennek a műnek a vonalvezetése elővételezett – szeretném hangsúlyozni, elővételezett – nem kevés olyan meglátást, amelyet a zsinat – amelytől Magyarország és egész Kelet-Európa el volt zárva – legitímált. Bizonyos értelemben *elővételezte* azt, amit a zsinat tulajdonképpen az egész világ katolicizmusa számára hangsúlyozott.

A zsinatnak központi tanítása a *közösségi egyház*, a kommúnió-egyház. Az egyház hierarchikus intézmény, mégis közösségekben létezik. A hierarchia a közösségek támogatása. Bulányi az Egyházrend című művében hozzátette, közösségépítési hitelesítés esetén hatékony a hierarchia. Nem azt mondta, hogy így érvényes a papszentelés, mert tudta a teológiát, hanem azt, hogy így hatékony az „ordo”. Ebből óriási vita kerekedett, és művének hamisított változatát juttatta a titkosrendőrség a püspökök és a teológiai vizsgálóbizottság kezébe. A lényeg a kommúnió-egyház abban az értelemben is, hogy a pásztorokat csak a nyáj összegyűjtése és legeltetése után lehessen felszentelni. Ez akkor Magyarországon felháborító teológiai kijelentés volt, de nemzetközi szinten a legkomolyabb dogmatikusok és gyakorlati teológusok ugyanezt képviselték. Sőt a teológiatörténetből igazolták is, hogy legalább ezer éven keresztül a katolikus egyházban nem lehetett püspököt szentelni mögötte lévő, valóságos közösség nélkül.

A zsinat Isten vándorló népeként fogja fel az egyházat, a *laikusokat* Isten népének teljes jogú tagjává teszi a keresettség révén. Bulányi pedig hozzát teszi, hogy ha a megkereszteltek pasztorálisan sikeresek, akkor *teljes szerepkört* is kell, hogy kapjanak. Ez nagyon erősen pragmatikus gondolat. Ha valaki tanítványokat gyűjt, és ebben sikeres, akkor előbb-utóbb legyen jogosultsága arra, hogy az eucharisztikus lakomán elnökölhessen, valamint hivatalosan is tanúsíthassa Isten megbocsátó szeretetét a bűnbocsánat szentségében.

Dei verbum kezdetű enciklikájában a zsinat az egyházi gondolkodás, a szisztematikus teológia mellé, vagy inkább fölé emelte a Bibliát. Bulányi azt mondta, hogy igen, és ezenfelül még *az evangéliumot kell kiemelni* a Bibliában: az evangélium szemüvegén keresztül kell olvasni a páli leveleket és az Ószövetséget is. Sokan valószínűleg felháborodnak azon, hogy halála előtt néhány évvel olyan írást tett közzé, amely szerint az Ószövetség nem Isten hangja. Aki ismerte őt, jól tudta érteni ezt a retorikát. De kritikusan meg kell jegyezni, hogy a nyilvánosság előtt ilyet mondani ódivatú dolog, nehezen illeszthető bele a keresztény teológiai szemléletbe, ráadásul óhatatlanul alapot ad bizonyos antiszemita nézeteknek. Akik ismerik őt, azok értik, hogy ez tulajdonképpen negatív kijelentése volt annak, amit mindig is hangsúlyozott, ti. hogy a Biblia meghatározó hermeneutikai eleme az evangélium.

Szellemi hagyatéka

Befejezésként azt próbálom összegezni, hogy életművében mi az az üzenet, amelyet ismerni érdemes, és amely pontok mentén az érdemi recepció elindulhat vagy folytatódhat. Előadásom célja az volt, hogy igazoljam: Bulányi György teológiája és életműve, bár hosszú évtizedeken keresztül a magyar társadalom és a magyar katolikus egyház peremén zajlott, mégis, ha beletekintünk, akkor az egész társadalomnak, az egész egyháznak az útját láthatjuk meg benne: XX. századi történetét és mai tragédiáját reprezentálja, valamint rámutat az előtte álló kihívásokra.

Az első: *evangéliumközpontú teológia*. Ha a magyar teológiaművelés még jobban föl akar zárkózni a nemzetközi színvonalhoz, akkor valószínű, hogy az evangélium megfelelő, professzionális és közösségbe ágyazott értelmezése lehet az egyik útja ennek az új izzásnak. Ha nem lesz Magyarországon olyan teológia, amely mer védtelenül erre az elsődleges forrásra támaszkodni, akkor a magyar értelmiség nem fogja megérezni ezekben a teológusokban azt az intellektuális virtust, amely miatt érdemes odafigyelni rá.

A második: a *közösségi egyház* álma és gyakorlata, amit hagyatékként tapasztalhatunk. Ez olyan pont, amit sokan – megkockáztatom, hogy egyre többen – így látnak Magyarországon. Sok jó szándékú, komoly ember, nemcsak katolikus látja, hogy a kö-

zösségek teremtése a hit és az élet továbbadásának az egyetlen lehetősége. De azt is hozzá kell tenni, hogy ezek a közösségek csak akkor lesznek képesek stabilizálódni, a civil társadalomnak és az egyházi humusznak erjesztő erejévé válni, ha a Krisztusért vállalt áldozatból fakadó illetékségek összekapcsolódnak a hivatásokkal.

A harmadik: Bulányi a teológiájában és egész életművében hangsúlyozta a *hit és a rizikóvállalás* közötti kölcsönös legitimáló viszonyt. Ha a hit mögött nincs rizikóvállalás, akkor az üres, elfagyott, elbágyadt hit. Ha a rizikóvállalás mögött nincsen hit, akkor az örület.

Végül a negyedik, azok számára is, akik nem katolikusok, nem keresztények vagy nem hívők: az igazi nemességbe vetett hit alapján álló *civil kurácsi* az, amit a Bulányi-életműben megláthatunk, és amit örökölni hagyott már életében is, és amit mindig megtanított az övéinek, ti. hogy a lelkiismeretre, a hitre alapozó döntések az élet hétköznapi dolgainak intézésében és a nagyobb társadalmi vállalkásoknak a megalapozásában is elsődlegesek.

Ex peripheria lux et salus

A perifériáról jön a világosság és az üdvösség. – Bulányi atya közösségei és szélesebb körbeli barátai évtizedeken át osztoztak az ő peremre szorítottóságában, társadalmi és egyházi identitásuk szerves elemét képezte az üldözöttség, az áldozati státus. Ha azonban a fentebb kifejtettek igazak, akkor Bulányi atya öröksége arra hívja az őt követőket és a rá kreatívan emlékezőket, hogy az új társadalmi és egyházi helyzetben ugyanúgy az Evangélium tanításaihoz nyúljanak vissza: ahhoz, amit mesterük és barátjuk a szegénység, szolgálat és erőszakmentesség Magna chartájaként fejtett ki számukra. Ebből az újraolvasásból pedig arra kaphatnak felhívást, hogy az öröklött bátorsággal és szemlélettel élharcosai legyenek az irgalom kultúrájának. Legyenek kezdeményezői a megbocsátásnak azokkal szemben, akik vétkeztek ellenük, és fogadják el halálával azt az örökséget, amely fényesen igazolta, hogy az evangéliumnak társadalom- és kultúraépítő ereje van, s az evangéliumi szemléletre épülő közösségek hálózata helyreállíthat valamit abból, amit civil társadalomnak és kommúnió-egyháznak nevezünk.

A Zsinati Körben 2010. szeptember 20-án elhangzott előadás rövidített változata, a szerző jóváhagyásával.